

ONDJAKI

VanaemaÜheksa ja
soveti saladus

Portugali keelest tõlkinud Leenu Nigu

Tõlgitud väljaandest:

Ondjaki

AvóDezanove e o segredo do soviético

Caminho, 2008

Toimetanud Triinu Tamm

Korrektuuri lugenud Katrin Kern

Kujundanud Maris Kaskmann

© 2008, Ondjaki, kokkuleppel agentuuridega Agência Literária Riff ja Graal Literary Agency

© Tõlge ja saateks. Leenu Nigu ja Loomingu Raamatukogu, 2024

© Kaanefoto. Branca Novoneyra, Wikipedia, 20212, CC BY SA 3.0

Kolleegium

Toomas Haug, Tiit Hennoste, Maarja Kangro, Lauri Kitsnik, Hasso Krull,

Maria-Kristiina Lotman, Ilona Martson, Mati Sirkel, Elle-Mari Talivee,

Marek Tamm, Jaak Tomberg, Udo Uibo

Toimetus

Harju 1, 10146 Tallinn

Tel: 627 6425

E-post: LR@loominguraamatukogu.ee

Trükkinud Tallinna Raamatutrükikoda

ISSN 1406-0515

ISBN 978-9916-755-10-5 (trükis)

ISBN 978-9916-755-11-2 (epub)

*[---] sinine, sest võib-olla on hämarik hiljem sinist värvi,
mängime, et tunded on kuldniidiga kedratud,
mängime, et lapsepõlv sillerdab täna mängukannidest [---]*

Clarice Lispector, *Õpiaeg ehk rõõmude raamat*

„Sinised karjed? Pole neist kunagi kuulnud.“

„Need on mere põhjas karjutud sõnad, lapsed teavad seda. Linnud niisamuti.“

„Ja kalad?“

„Kalad ei oska veel hästi karjuda. Nende sõnad on vististi teist värvi.“

„Oled sa kunagi mere põhjas karjunud?“

„Palju kordi. Kas tahaksid ka proovida?“

Plahvatus äratas isegi puu otsas tukkuvad linnud ja uimased kalad meres – karnevali värvidepillerkaar oli seninägematu, punasega pikitud kollane tegi näo, et on oranž keset sinavat rohelist, sädemed aima- sid järele taevas pikutavate tähtede võimsust ja lärm oli nagu sõjaaja MiG-lennukitel. Igatahes oli see üks ilus plahvatus, mis viivitas keset kaunite värvide müra ja mida meie silmad vaatasid, et seda mitte iial unustada.

Meie, lapsed, vahtisime pärani silmi, kuidas taevas süttisid imed, otsekui oleksid kõik maailma vikerkaared tulnud jooksujalu meie pimedas Luanda linna katusele klaase kokku lööma.

Küll mõni plahvatus võis ikka ilus olla, ja meie ammuli suud tunnistasid, et olime tummaks löödud lärmist, mis oli joonistatud samale kõrgusele kui linnud, kes kõik said sel ööl selgeks, et maailm on üks kummaline paik, kus leidub igasugu rahvusest inimesi, ja et Luandas võib tõepoolest juhtuda ootamatult mida tahes.

See toimus PraiaDoBispos¹, väljakul, kus asub bensiinijaam ja mis on kuulsas Mausoleumi² sissepääsu lähedal.

Kuna kõik silmitsesid valgeks sähvatanud taevas lärmakaid lendlevaid värve, märkas vaid mõni üksik, et see üüratu ehitis, mille kohta vanarahvas ütleb, et see on vertikaalne, kõrge ja raketikujuline, see ehitis, millel oli rabatud kõvasti tolmust tööd ja kus oli tegutsenud tuhat kurnatud töolist, oli olematusse kadumas ja sellest jäi järele vaid hallikas tolm, mille seadmiseks kulus veel ilmatu aeg.

Kõik see juhtus minu VanaemaAgnette maja lähedal, vanaema tuntakse PraiaDoBispos pigem VanaemaÜheksa nime all.

See oli ajal, mida suured nimetavad vanastiks.

1 Praia Do Bispo (tõlkes „piiskopirand“) on asum Angola pealinnas Luandas. – *Siin ja edaspidi tõlkija märkused.*

2 President Agostinho Neto pühendatud memoriaal, mida rahvasuus nimetatakse ka Raketiks ja millele pandi nurgakivi 1982, lõplikult valmis sai see 2011. António Agostinho Neto (1922–1979) oli Angola vabastusliikumise üks juhtfigure ja Angola Vabariigi esimene president. Eesti keeles on ilmunud tema luulevalimik „Püha lootus“, 1980, Eesti Raamat, tlk Ain Kaalep ja Eerik Teder.

Joonistasime Vanaema Agnette maja ees tänavale, hiljem põgenesime veeautode eest, mis käisid hilisel pärastlõunal tolmu rahustamas.

Väljak oli suur ja selle keskel asus bensiinijaam, mille ümber oli ringtee, et veo- ja sõidua autod saaksid teha näo, et linn on meil suur.

Seltsimees Bensiini Müüja võis töö ajal palju magada, sest jaamas polnud kunagi bensiini. Ta ärkas üksnes hullu MereVahu vada peale.

„Nendel tähtedel, mis äkitselt alla kukuvad, on oma nimi: need on „kangemad tähed“ ja see pole miskine pilves peaga sonimine, ma tean küll, mida ma oma hambaid täis suuga räägin...“

Teisel pool bensiinijaama ehitati parajasti üüratut Mausoleumi, et panna sinna tallele seltsimees president Agostinho Neto surnukeha, mida olid viimastel aastatel tublisti palsameerinud mõningad sovetid, kes on vinged ässad inimeste säilitamise kunstis, et neid oleks kena vaadata.

Ehitusplatsi taga, teispool meie väljakut, kus tolmu kunagi päriselt maha ei langenudki, asus see ilus asi, mis õpetas mulle iga päev, mida tähendab sinine – suur meri, mida tuntakse pigem ookeani nime all.

„Teie siin räägite langevatest tähtedest, aga mina olen uurinud kõiki angola ja kuuba keele sõnaraamatuid. Kangemad tähed on tumeda universumi taevased nähtused, kosmiline tolmu ja etseteraa... Teie, totud, ise pole te üheski ülikoolis käinud!“

Meie, lapsed, naersime ümmargusi laginaid, mida võis peaaegu õhku joonistumas näha. Kuulates seltsimees hullu, jäime jahmunult ja võlutuna vait.

„Võtke teadmiseks, lapsukesed, et on olemas kaks taevast: sinine taevas kuulub meie silmadele ja lennukite ja linnukeste tiibadele. Ja siis on veel must taevas, mis on suur nagu kõrb.“

Me peaaegu ei kartnudki MereVahtu, ta polnud kunagi kellelegi liiga teinud.

„Kangemad tähed on solaarsete temperatuuride tõttu üles sulanud ja seepärast kukuvad nad planeet maailma suunas. Meie planeet on *el unico*³, kus leidub ha-kaks-ood, et tähed uuesti maha jahutada. Sellised need kangemad tähed juba on, ja ükskord, kui nende temperatuur on langenud, ma vannun teile, tahavad need tähekesed kottu tagasi minna...“

3 Ainuke (hispaania k).

Ta läks minema, vedades palakaid enda järel ja naerdes närvilist naeru, mis võis olla ka nutt, läks aina kiiremini, peaaegu joostes, keerutas oma paljaste jalgadega üles tolmupilvi, marssis muudkui edasi, otsekui sööstaks merre.

„Me veel näeme, kuidas need tähed ükskord emantsipeeruvad, tõusevad maast lahti ja lendavad kõrgele taevastesse, mis magavad kaugel ja on rüütatud sädelevatesse sädelustesse...“

Meie tolmusele verandale ilmus aeglaselt VanaemaCatarina, VanaemaAgnette õde, ta kandis oma igaveses leinas alati musta ja tema juuksed olid valged nagu pehme puuvill.

„Kas sa ikka veel leinad, proua Catarina?“ küsis naabrinaine ProuaLibânia.

„Kuni meie maal kestab sõda, õeke, kõik surnud on minu lapsed.“

VanaemaNhé⁴ kastis taimi, põõsaid ja puid veenirega, mis ilmus meile teisipäeviti ja neljapäeviti. Ta kastis guajaavipuud ja viigipuud, *sape-sape*-puud⁵, roose, palmipuud ja mangopuud. Seejärel niisutas ta trepiastmeid ja kastis potililli.

„Lapsed, kõik tuppa! On aeg võtta õhtuoodet.“

Õhtuote aeg oli meie jaoks üks keeruline asi – enne lauda istumist tuli minna kaenlaaluseid, käsi ja nägu pesema. Söögiks saime pool viilu leiba, pool banaani ja klaasi vett.

„Kes tahab, võib ka *ngonguenha*⁶ teha, aga ainult natukese suhkruga, sest see on otsakorral.“

Mõnikord võtsime tee pealt kaasa guajaave või mangosid, mille nahkhiired olid unustanud nahka pista. Veidi pärast viit pidi sovetide veeauto mööda sõitma, et tänaval ja kõnniteel tolmu rahustada.

Ühel nool oli ülesanne mootorimürale peale passida. Kui sovetide sohver Mausoleumis veemasinale hääled sisse pani, ärkas seltsimees BensiiniMüüja üles. See oli signaal. Hull MereVaht ilmus oma maja väravale, käes hoidis ta peenikest piitsa, mis tema sääarte ümber tuules õõtsus.

„VanaemaCatarina, kas on tõsi, et MereVaht peab oma hoovil koerakuudis alligaatorit?“

„Võib olla küll,“ naeris Vanaema.

4 Lühend nimest Agnette.

5 Graviola ehk oga-annoona.

6 Jahvatatud maniokijahu ja suhkur, mis on segatud veega.

„Kas alligaator mahub siis koerakuuti?“

„Kui ta on tilluke.“

Mõnedele ajas see lugu hirmu peale, teised naersid närviliselt, sellal, kui me kiirustades sõime, et uuesti õue minna. Vanaema Agnettet ei olnud kodus, ta oli viimasel hetkel matustele läinud.

„Meil siin Luandas surevad inimesed ilma ette teatamata. Täiesti häbematu!“ pahandas Vanaema Catarina.

Tuulepööris kergitas pärastlõunast tolmu ja Mausoleumi väljaku lehed tantsisklesid õhus, ilma et oleks püüdnudki kuigi kaugele minna.

Seltsimees Bensiini Müüja asus bensiinjaama sulgema ja MereVaht tantsis, otsekui oleks tuul pulmamuusika, ja hulk töölisi, seljas sinised türbid ja peas kollased kiivrid, astusid Mausoleumi peaväravast välja. Mehed kõndisid kaelakuti, naersid, võtsid kiivrid peast, jõid mõned õlled, kuivatasid silmist pisarad, mille oli esile mananud tolm.

„Töötamine on vist hirmus igav,“ arvas Pii, „kõik on nii rahul, kui tuleb aeg koju minna.“

Tema päris nimi oli Pinduca ja hüüdnimeks oli olnud Pi, aga siis ütles MereVaht, kes oli õppinud Kuubal palju matemaatikaid, kuni ta hulluks läks, et Pii võrdub 3,14-ga. Ehkki meie ei saanud sellest lõpuni aru, meeldis meile väga see nimi, milles olid numbrid ja koma kah veel pealekauba.

Räägiti, et Mausoleumi ehitus on lõpusirgel. See osa, mis oli kõrge, hall ja tehtud hästi tugevast betoonist, et see kunagi kokku ei kukuks, nägi välja nagu rakett ja usutavasti pidid nad hiljem selle värvima Angola lipu värvidesse, aga see võis olla ka Charlita väljamõeldis.

„Minu isal on baar, kus töölised käivad õlut ostmas. Ja tema kuuleb seltsimeeste tööliste juttu pealt.“

„Aga sinu isa baaris ei ole ju kunagi õlut,“ irvitas 3,14 ja meie tormasime minema, et saaks läbi tolmupilve joosta.

Sovett tsisternautos andis signaali ja sülitas välja oma sovetikeelseid sõnu, mis olid väga imelikud ja millest midagi aru ei saanud. Seltsimees Bensiini Müüja vahetas riided ja jalanõud ja jäi ootama, et auto terve väljaku märjaks kastaks. Töölised haihtusid ja igast taeva nurgast hakkas ilmuma pääsukesti. Maapind sai niiskeks ja lõhnas hästi, aimates järele päris vihma lõhna, kui see hoogsalt maailma kastab.

Viimane tööline, kes ehitusplatsilt lahkus, kel oli teistest erinev kiiver ja kes pani peavärava tabalukuga kinni, oli sovett Seltsimees Terehtustov,

kellele meie olime pannud nime selle järgi, et ta ütles otsekui oma sovettide keeles kogu aeg „ehtust“, isegi kui oli varahommik või juba päris pime öö. Me ahvisime teda järele ja lagistasime selle peale naerda.

„Ehtust, SeltsimeesTerehtustov!“

„Ehtust!“ vastas tema tõsiselt.

„SeltsimeesTerehtustov, kas on tõsi, et Mausoleumi ehitus on peaaegu valmis?“ küsis 3,14.

„Njet,“ ütles tema torssis ilmel.

Teisel pool väljakut joonistas tuul mere pinnale pilte. Charlita, paksude klaasidega prillid ninal, tuli meie juurde.

„Charlita, kas sa näed päikest samamoodi nagu meie?“

„Muidugi näen.“

„Ja kui sa prillid ära võtad?“

„Siis ei näe ma peaaegu midagi. Ainult plekke.“

„Ma tahaks ka kunagi neid plekke näha, küllap need on nagu vesivärvidega tehtud.“

Tohutu päike, mis paistis väga lähedal, sukeldus palavikuliselt merevette. Vahest just selle pärast on vesi siin Luanda randadel nii kuum. Ja lisaks tundus veel, et päike oli käskinud tuulel maha rahuneda. Tuul jättis ulgumise järele ja PraiaDoBisposse jäi ainult märjaks kastetud maapind ja vaikus, milles polnud peaaegu üldse midagi kuulda.

„Kas VanamaNjete on?“ küsis SeltsimeesTerehtustov.

„Njet!“ vastasin mina.

„Siis jutle palun ma tule omme.“

„Kaputt, jess,“ leiutas 3,14. „Mine aga mine, igavene pasatskinski!“

See oli HärraTuarlese sõna, talle meeldis kõige ja eimillegi peale alati öelda „pasatski“.

SeltsimeesTerehtustov läks minema, ta kõndis jalad sissepoole ja väga kiiresti, otsekui oleks kuhugi hilinemas. Tema auto, üks ilget värvi Niva, seisis teisel pool tänavat. See ei läinud kohe käima, summutist pupsus kõigepealt plahvatusi ja alles siis võttis masin paigalt.

MereVaht silitas oma piitsa. VanaemaMaria tuli Charlitat koju kutsuma, seltsimees BensiiniMüüja ütles head aega ja läks koju.

„Homseninski, seltsimees!“ jättis 3,14 hüvasti.

Kaugel eemal, varje täis pimeduses, oli VanaKalur just kaldale jõudnud. Ta astus lootsikust välja, lappas võrgu aeglaselt kokku, viskas kaks ankrut vette ja lehvitas mulle.

„Ettevaatust, vanatoi, meri on soolast vett täis!“ röökis MereVaht.
„Need on hiljuti surnud inimeste pisarad.“